

RĂZBOAIELE UITATE ALE ROMÂNILOR LA 1848-1849

Ela Cosma*

Abstract. *Historiography has traditionally described the revolutions of 1848 in the Romanian Lands especially as reflecting the programmes shaped by Transylvanian, Wallachian and Moldavian revolutionaries. While Russian historiography denies the existence of a Romanian 1848 revolution by itself, Hungarian historiography calls it a counter-revolution. Meanwhile, insisting on the obvious programmatic unity of the 1848 revolutions in all Romanian territories (but constantly forgetting blind spots like Bessarabia, Bukovina, Serbian Banat), our historiography paid almost no attention to other main aspects.*

Thus, the military component of the Romanians' revolutions was neglected, because of either scientific reasons (e.g. the lack of preoccupation and a few edited military documents) or non-scientific reasons (political correctness in hiding armed conflicts, praising the peoples' brotherhood after World War II, sparing the sensibilities of the mentioned historiographies).

Even a classic one year war – the national defence war fought in the Western Carpathians by Avram Iancu's folk army legions between summer 1848 and summer 1849 – was undermined right after the joint Habsburg-Tsarist victory in August 1849, in order to turn down the justified claims of the real defenders, the Romanians, and to ensure the Austrian restoration in Transylvania.

Not complete is the description of military operations performed by the second Romanian border regiment in North Transylvania, Bukovina and Maramureş; less researched are the first border regiment in South Transylvania and the Banat Romanian border regiment.

As war casualties among the Romanian civilians in Transylvania and Banat reached tens of thousands during 1848-1849, present historians try to establish mortality rate and demographical effects of the mid-19th century revolution and war, including refugees and population displacements.

In Wallachia, historiography admits small-sized war episodes, as Gheorghe Magheru's armed resistance in Oltenia; the Dealu Spirii battle on 13 September 1848. We lack approaches tackling Wallachian peasant uprisings linked with the activity of the revolutionary commissionnaires; riots of the urban population; massive Russian penalties and arrests of Romanian subjects; the Romanian militia's partition after the Russian-Turkish occupation of the country (September 1848 – September 1850).

In Moldavia, the first Romanian revolution started on 27 March 1848 was followed by exemplary arrests enforced by local repression troops. As Moldavia also suffered Russia's first invasion (June 1848) and longest occupation (July 1848-October 1850), inner opposition was apparently impossible, so historiography focused on the outstanding emigration.

Nevertheless new archive testimonies prove the Romanian armed resistance on Moldavian soil, connected with the Polish South Legion's organization, and unfold the planned Romanian armed insurrection in Moldavia (June-September 1848). Tsarist sources denounced: the fight for independence and national unity of the Moldavians; their armed efforts aimed at removing the Russians; arms trafficking in Moldavia; armed forces of mountain inhabitants and hunters concentrated in the Curvature Carpathians; the training camp in Grozeşti (Oituz); the guerrilla fighters in the Ploşniţa mountain beating off the Cossacks. In April-September 1848, highpoint of the Romanian-Polish military collaboration was the South Legion of the Polish Republic, sustained by Romanian logistics and manpower, with operational basis in Grozeşti and military deployment in southern Moldavia and north-eastern Wallachia.

Keywords: Romanian revolutions of 1848-1849, national defence war, armed resistance, Romanian Lands

---

* Cercetător științific I, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca al Academiei Române; e-mail: ela_cosma@yahoo.com.

„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, Supliment LIX, 2020, *Actele conferințelor Institutului de Istorie „George Barițiu” din 2018 și 2019*, p. 11-20.

Aniversarea în 2018 a celor 170 de ani scurși de la revoluția pașoptistă constituie un moment optim de bilanț al împlinirilor și eșecurilor istoriografiei acestui eveniment major, ce a marcat formarea națiunilor moderne europene.

Istoriografia română a considerat în mod tradițional că revoluțiile de la 1848 din Țările Române (ca teritorii cuprinse în hotarele României de astăzi) se reflectă cel mai bine prin programele create de revoluționarii transilvăneni, moldoveni și munteni¹.

Termenul ce desemnează revoluția pașoptistă a românilor din Transilvania, însă, nu a fost folosit ca atare de la început, ci s-a impus abia în secolul XX, datorită lucrărilor unor istorici precum Silviu Dragomir și Gelu Neamțu².

Istoriografia noastră a ignorat până de curând pete albe, ca Bucovina și Basarabia – locuite de o majoritate demografică românească, ori Banatul sârbesc de azi – cu istorie pașoptistă cvasinecunoscută din perspectivă românească³.

Recent, în perioada post-comunistă, noi tendințe și metode de cercetare au lărgit orizontul interpretării și înțelegerii revoluției de la 1848-1849, cu ajutorul istoriei mentalităților, imagologiei, identității și alterității⁴, al biografiilor istorice⁵.

¹ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. I, II (1982), vol. III (1998).

² Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, Cluj-Sibiu, Cartea Românească, 4 vol. (1944-1946); Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Carpatica, 1996; Idem, *Fața necunoscută a revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2004.

³ Valentin Mik, *Istoria culturală și spirituală a românilor din zona Panciovei (Banatul sârbesc) între două mari evenimente din istoria neamului (1848-1918)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, Series Historica, tom LVII, 2018, p. 425-434.

⁴ Sorin Mitu, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, Editura Humanitas, 1997; Simona Nicoară, *Structuri imaginare în revoluția de la 1848 în Țările Române*, în *Identitate și alteritate. Studii de imagologie II*, Nicolae Bocșan (ed.), Sorin Mitu, Toader Nicoară, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998, p. 169-183; Ioan Bolovan, *Contribuții la cunoașterea imaginarului social în revoluția de la 1848 în Transilvania*, în: *Ibidem*, p. 184-207.

⁵ Biografiile istorice sunt promovate la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca, în cadrul colecției „Biografii Istorice Transilvane” (BIT). Inițiată în 2006, aceasta include: 1. dicționare de personalități pașoptiste: Liviu Botezan, Ela Cosma, Ionuț Isac, Attila Varga, *Dicționar al personalităților revoluției de la 1848/1849 din Banat și Transilvania. Chipuri dintr-un an de neuitat*, București, Editura Academiei Române, 2008, BIT-I; Ela Cosma, *Sași, austrieci, slavi în Transilvania și Banat (Biografii de secol XIX și din vremea revoluției pașoptiste)*, București, Editura Academiei Române, 2009, BIT-II; 2. culegeri de studii de biografii pașoptiste: *Biografii pașoptiste (1). Culegere de studii*, coord. Gelu Neamțu, București, Editura Academiei Române, 2006, BIT-0; *Biografii pașoptiste (2). Culegere de studii*, coord. Gelu Neamțu, București, Editura Academiei Române, 2009, BIT-III; *Biografii pașoptiste (3). Culegere de studii*, coord. Ela Cosma și Gelu Neamțu, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011, BIT-IV; *Armies, Commanders, Leaders in Transylvania (1848-1849) / Armate, comandanți, conducători în Transilvania (1848-1849)*, coord. Ela Cosma, Cluj-Napoca – Găteanu, Editura Argonaut – Symphologic Publishing, 2013, BIT-VII; *Biografii pașoptiste (4): culegere de studii. Omagiu dedicat istoricului Gelu Neamțu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, coord. Ela Cosma, Cluj-Napoca – Găteanu, Editura Argonaut – Symphologic Publishing, 2014, BIT-VIII; 3. monografii biografice și tematice cu ediții de documente: Ela Cosma, *Nouă luni în Transilvania (decembrie 1848 - august 1849). Generalul Józef Bem în corespondență, proclamații, documente*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011, BIT-V; Bogdan Briscu, *Moșii și luptele lor la 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012, BIT-VI; Michael Conrad von Heydendorff der Jüngere, *Tagebuch (1848-1849)*, ed. Ela Cosma și Hansotto Drotloff, Cluj-Napoca – Găteanu, Editura Argonaut –

Istoriografiile vecine, în schimb, au vădit atitudini consecvente și egale cu sine. În ultimii 170 de ani, din 1848 încoace, ele au manifestat în esență același spirit refractar, de respingere a revoluției românilor și de negare a luptei lor naționale pentru autodeterminare.

De pildă, istoriografia rusă a ignorat și ignoră însăși existența unei revoluții pașoptiste românești, întrucât reversul medaliei, adică recunoașterea revoluției românești, ar intra în coliziune cu teza „clasică” rusească. Aceasta susține necesitatea intervenției la 1848 a armatei țariste, ca apărătoare a liniștii Europei și biruitoare a anarhiei de aici⁶.

Istoriografia maghiară, pe de altă parte, nu a chestionat fățiș niciodată linia trasată de Kossuth în politica națională. Ea încă mai afirmă *viva voce* justetea teoriei și practicii guvernului kossuthian în chestiunea naționalităților. Într-adevăr, largi drepturi și libertăți individuale le-au fost promise românilor, sârbilor, croaților și slovacilor, dar cu o singură condiție: să renunțe la propria naționalitate și să îmbrățișeze națiunea maghiară unică. Conform lui Simion Bărnăuțiu: „Nu există libertate fără naționalitate”, așa că românii, și nu numai ei, au refuzat literalmente propunerea lui Kossuth. Totuși, chiar și azi sunt istorici maghiari care cred că rezistența de autoapărare și revoluțiile pașoptiste promovate de națiunile nemaghiare (inclusiv de români) au fost simple contra-revoluții⁷.

* * *

Între timp, insistând asupra evidentei unități programatice a revoluțiilor de la 1848 în toate teritoriile românești, istoriografia noastră nu a acordat atenție aproape deloc altor aspecte importante. În mod bizar, s-a neglijat componenta militară a revoluțiilor românești.

Cu câțiva ani înainte de izbucnirea revoluției, ideologul și istoricul mișcării pașoptiste din Muntenia, Nicolae Bălcescu, a scris, la vârsta de 25 de ani, în 1844, prima

---

Symphologic Publishing, 2015, BIT-X; Michael Conrad von Heydendorff cel Tânăr, *Jurnal (1848-1849)*, ed. Ela Cosma și Hansotto Drotloff, Cluj-Napoca – Gatineau, Editura Argonaut – Symphologic Publishing, 2016, BIT-XI.

⁶ Андрей Кушко, Виктор Таки, Олег Гром, *Вессарабия в Российской империи 1812-1917* (Москва: Новое Литературное Обозрение, 2012). În Arhiva Istoric-Militară a Rusiei din Moscova, fondurile speciale, dosarele și microfilmele referitoare la revoluția românească de la 1848-1849, precum și la campania țaristă din Principalatele Române (1848-1850) sunt amestecate între dosarele revoluției maghiare și ale intervenției rusești în Ungaria (1849).

⁷ Spira György, *The Nationality Issue in the Hungary of 1848-1849* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992); Hermann Robert, *The Hungarian Government and the Movements of the Ethnic Minorities in Hungary 1848-1849*, lucrare prezentată la conferința internațională *Српски покрет у Војводини у револуцију 1848-1849. године* (Provincia Sârbă a Voivodinei în revoluția de la 1848-1849), organizată de Guvernul Voivodinei și de Asociația Graniței Militare, la Kaštel Ečka/Zrenjanin, în 21 aprilie 2018, ce va apărea în *Zbornik radova* (Novi Sad: 2018). Autorul la urmă pomenit face o serie de erori, începând cu titlul articolului său. Pe de o parte, a vorbi de „minorități etnice” la 1848 este un protocronism, pe de altă parte, chiar dacă autorul s-ar fi referit la „minoritățile demografice etnice”, nici sârbii, nici românii, croații ori slovacii nu constituiau minorități demografice, ci ungerii înșiși erau minoritari în Regatul Ungariei (alcătuiind circa 1/3 din populația Ungariei). De fapt, Robert Hermann a evitat în mod deliberat termenul de „naționalități nemaghiare”, insistând asupra „generozității” guvernului maghiar față de alte naționalități la 1848, leitmotiv invariabil al istoriografiei maghiare.

sa carte semnificativă, dedicată nu întâmplător *Puterii armate și artei militare de la întemeierea Principatului Valahiei și până acum*. Autorul recunoștea astfel însemnătatea decisivă a armatei românești de apărare pentru dănuirea statului muntean. Abia într-o carte postpașoptistă din 1850, Bălcescu a cercetat *Mersul revoluției în istoria românilor*. Cel care și-a jertfit viața, la propriu, pe altarul revoluției așeza în capul listei priorităților naționale puterea armată.

Numai că acest debut promițător nu a avut o continuare și nu a generat ulterior abordări militare de valoare. Cu excepția câtorva studii privitoare la anii 1848-1849⁸, până în momentul de față istoria militară a rămas Cenușăreasa istoriei generale a românilor.

Situația se datorează fie unor rațiuni științifice (cum ar fi lipsa preocupărilor pentru acest domeniu sau numărul redus al documentelor militare publicate), fie unor motive neștiințifice (de exemplu, corectitudinea politică în ascunderea conflictelor armate și proslăvirea înfrățirii dintre popoare după cel de-al Doilea Război Mondial, cu menajarea sensibilității sus-amintitelor istoriografii)⁹.

* * *

Acum să ne îndreptăm privirea asupra evenimentelor militare propriu-zise, derulate în Țările Române la 1848-1849. Specificăm în mod expres că există un generos rezervor de surse arhivistice, multe needitate, din care vom extrage dovezi în favoarea argumentelor prezentate mai jos.

⁸ Colonel L. Loghin, colonel C. Ucrain, *Aspecte militare ale revoluției din 1848-1849 în Transilvania*, București, Editura Militară, 1970; Barbara Jelavich, *The Russian Intervention in Wallachia and Transylvania, September 1848 – March 1849*, în „Romanian Studies”, no. 4, Leiden, 1979, p. 16-74; *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, *Epoca revoluțiilor de eliberare națională și socială, de la revoluția populară din 1784 la cucerirea independenței depline 1877-1878*, general Vasile Milea (ed.), Ștefan Pascu, locotenent-general Ilie Ceaușescu, colonel Gheorghe Tudor, maior Mihail E. Ionescu, maior Ioan Talpeș, Ștefan Ștefănescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, București, Editura Militară, 1987. Mai recent: Rudolf Gräf, *Timișoara sub asediu. Jurnalul Feldmareșalului Georg v. Rukawina (aprilie-august 1849)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008; *Armatele imperiale austro-ruse și românii la 1848-1849 / The Imperial Austro-Russian Armies and the Romanians in the Years 1848-1849*, vol. I, *Descrieri generale și militare / General and Military Descriptions*, Ela Cosma (ed.), Daniela Deteșan, Angela Stîcalin-Colin, Tatiana Onilov (Cluj-Napoca – Gatineau, Argonaut Publishing – Symphologic Publishing, 2012; *Armatele imperiale austro-ruse și românii la 1848-1849 / The Imperial Austro-Russian Armies and the Romanians in the Years 1848-1849*, vol. II, *Corespondență și rapoarte militare / Military Reports and Correspondence*, Ela Cosma (ed.), Daniela Deteșan, Angela Stîcalin-Colin, Tatiana Onilov, Cluj-Napoca – Gatineau, Argonaut Publishing – Symphologic Publishing, 2013; *Campania militară țaristă în Țările Române. Documente militare*, vol. III, *Komarov & Nepocoiciți: Jurnal de campanie*, Ela Cosma (ed.), Tatiana Onilov, Angela Stîcalin-Colin, Alexander Stykalin, Cluj-Napoca – Gatineau, Argonaut Publishing – Symphologic Publishing, 2017.

⁹ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, București, Editura Rao, 2012, p. 59-65. După cel de-al Doilea Război Mondial, în România comunistă, corectitudinea politică obliga la ascunderea conflictelor armate, lupta pentru pace, ridicarea în slăvi a înfrățirii popoarelor și, mai ales, la cruțarea sensibilităților Fratelui cel Mare de la Răsărit, nemenționându-se niciodată teritoriul istoric românesc al Basarabiei, încorporată în 1812 de Rusia țaristă (formând astăzi Republica Moldova și regiunea separatistă Transnistria ocupată de armate rusești).

Românii au cunoscut cel mai mare și mai lung război pașoptist în Transilvania. A fost un război clasic de un an de zile, pe care istoriografiile română, maghiară, săsească și occidentală l-au denumit război civil¹⁰. Titulatura ar fi fost corectă, dacă în război nu s-ar fi amestecat forțe străine, din afara Principatului Autonom al Transilvaniei sub suzeranitate habsburgică. În realitate, ca prelungire a revoluției și războiului de independență (*forradalom és szabadságharc*) din Ungaria pașoptistă, o forță străină, respectiv armata revoluționară maghiară condusă de generalul polonez Józef Bem, a sosit în Transilvania în decembrie 1848 și – cu ajutorul regimentelor secuiești și ungaro-transilvane care au defectat din cadrul armatei austriece – până în martie 1849 a cucerit cea mai mare parte a Transilvaniei¹¹.

Caracterul de eliberare al *szabadságharc*-ului pentru maghiari nu a fost pus la îndoială de niciuna din istoriografii, chiar dacă același război a reprezentat pentru naționalitățile neungare un război de cucerire a teritoriilor naționale locuite de sârbi, croați, români și sași. Reciproca nu este valabilă, întrucât partea maghiară le contestă istoriografiilor vecine dreptul de a-și promova revoluțiile naționale.

Un legitim război antimaghiar, cu epicentrul în zona exclusiv românească a Munților Apuseni, s-a purtat în perioada septembrie 1848 - august 1849.¹² Legiunile populare românești au fost conduse de generalul Avram Iancu și prefecții săi Ioan Axente Sever, Ioan Buteanu, Simion Balint, Nicolae Solomon, Petre Dobra, Constantin Romanu-Vivu, Alexandru Bătrâneau, Dionisie Pop-Marțian, Eliseu Armatu, Vasile Moldovan, Ioan Bran. Românii au fost acceptați ca aliați oficiali ai austrieilor în octombrie 1848¹³. Cu toate acestea, armata populară românească (*Landsturm*) n-a primit nici arme, nici muniție din partea comandamentului militar c.c., în schimb a aprovizionat cu cereale și alimente cetatea imperială de la Alba Iulia și, după ce trupele austriece s-au refugiat în Muntenia în martie 1849, a apărat singură Transilvania, cu imense sacrificii umane¹⁴.

Deși contribuția adusă de românii lui Avram Iancu la înfrângerea armatei maghiare în Transilvania a fost recunoscută de generalul Alexander Nicolaevici Lüders,

¹⁰ Primii istorici ai revoluției de la 1848-1849 din Transilvania au fost și participanți la războiul civil pe care l-au descris: Alexandru Papiu-Ilarian, *Istoria Romanilor din Dacia Superiore pen' in a. 1848 exclusiv*, vol. II, *Evenimentele Romanilor la a. 1848. Pene la adunarea din 15./3. Maiu inclusive*, Viena, C. Gerold și Fiul, 1852; Kövály László, *Erdély története 1848-1849-ben*, Pest, Emich G., 1861; Georg Daniel Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen. Für das sächsische Volk*, Brașov, Johann Gött, 1852-1858; Friedrich Teutsch, *Geschichte des sächsischen Volkes für das sächsische Volk*, Sibiu, W. Krafft, 1910.

¹¹ Ela Cosma, *Nouă luni în Transilvania (decembrie 1848 – august 1849). Generalul Józef Bem în corespondență, proclamații, documente*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011.

¹² Bogdan Briscu, *Moșii și luptele lor la 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012.

¹³ Gelu Neamțu, *Organizarea armatei populare românești și conducătorii ei în Transilvania la 1848-1849*, în *Armies, Commanders, Leaders in Transylvania (1848-1849) / Armate, comandanți, conducători în Transilvania (1848-1849)*, Ela Cosma (ed.), Cluj-Napoca – Găteanu: Editura Argonaut – Symphologic Publishing, 2013, p. 224-239.

¹⁴ Ela Cosma, *Prefectul Avram Iancu și Comandamentul c.c. al cetății Alba Iulia. Corespondența din 1849*, în *În Semn de biruință. La 190 de ani de la nașterea lui Avram Iancu (1824-1872). Patrimoniul muzeal în slujba regăsirii istoriei*, Ionela Simona Mircea (ed.), Alba Iulia, Editura Altip, 2014, p. 35-52.

comandantul corpului 5 al armatei rusești de intervenție¹⁵, ea a fost subminată chiar de austrieci, imediat după victoria comună habsburgo-țaristă din august 1849, pentru a asigura restaurația imperialilor în Transilvania și pentru a tăgădui pretențiile justificate ale românilor, adevărații apărători ai Ardealului¹⁶.

Manifestând lipsă de autoritate și rea-voință în a-și asuma răspunderea, comandamentul militar habsburgic din Transilvania a purtat principala vină pentru baia de sânge interetnică de la 1848-1849. După înăbușirea revoluției, același comandament i-a răsplătit și i-a pedepsit la fel pe inamicii unguri și pe confederații români, prin dezarmare generală și prin desființarea regimentelor grănicerești transilvănene¹⁷.

Datorită împrejurărilor specifice enunțate mai sus, luptele românilor transilvăneni din 1848-1849 merită cu deplină îndreptățire titlul de război național, așa cum a reliefat și demonstrat nu demult Dumitru Suciul¹⁸. Subliniem că este vorba despre un război național de apărare, în care românii au apărat teritoriul național al Transilvaniei, împotriva armatei maghiare, care – deși revoluționară în Ungaria – a condus aici, de fapt, un război de cucerire a teritoriului transilvan.

Dacă luptele și bătăliile purtate de armata populară condusă de Avram Iancu sunt totuși mai bine cunoscute¹⁹, nu este completă descrierea operațiunilor militare efectuate de cel de-al doilea regiment românesc de graniță în nordul Transilvaniei²⁰, Bucovina și Maramureș, puțin cercetat este primul regiment grăniceresc al românilor în sudul Transilvaniei, nefiind deloc amintit regimentul grăniceresc românesc din Banat.

Cum în rândul populației civile românești din Transilvania și Banat victimele de război au numărat zeci de mii de suflete, în prezent istoricii fac eforturi pentru a stabili rata mortalității și efectele demografice produse de revoluția și războiul de la mijlocul veacului al XIX-lea²¹.

¹⁵ Artur Adamovici Nepocoicițchi, *Описание войны в Трансильвании в 1849 году составлено при Генеральном Штабе 5-го Пехонного Корпуса, с картою Трансильвании и с семью планами* (Descrierea războiului din Transilvania din anul 1849, alcătuită de Statul Major al corpului de infanterie nr. 5, cu harta Transilvaniei și șapte planuri), ediția a doua, Sankt Petersburg, Tipografia Iulia Aid. Bocrama, 1866, p. 142-146 (capitolul despre partizanii valahi și Avram Iancu).

¹⁶ Virgil Popescu-Râmnicănu, *Luptele românilor din Ardeal 1848-49*, București, Editura Librăriei Stănculescu, 1919; Ioachim Lazăr, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849. Rapoartele prefecților Avram Iancu, Ioan Axente Sever, Simion Balint*, Deva – Cluj-Napoca, Editura Călăuza – Editura Argonaut, 2011, Gelu Neamțu, *Avram Iancu – mit, realitate, simbol*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012.

¹⁷ Ela Cosma, *Regimentele austriece, comandanții și efectivele lor în Transilvania (1848-1849)*, în *Armies, Commanders, Leaders in Transylvania (1848-1849)*, p. 307-365.

¹⁸ Dumitru Suciul, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011; idem, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor greco-catolice din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013.

¹⁹ Gelu Neamțu, colonel Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre Revoluția și Războiul Civil din Transilvania 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009.

²⁰ Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, Editura Enciclopedică, 2006.

²¹ *Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericesti ortodoxe*, ed. Dumitru Suciul, Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Lorând

* * *

În Muntenia – unde revoluția a instituit un guvern revoluționar provizoriu la București, care a emis decrete și a guvernat efectiv țara pentru o perioadă scurtă, dar intensă de timp (în iunie-iulie 1848), acesta fiind urmat de locotenența domnească (în august-septembrie 1848) –, evenimentele militare și reacțiile defensive iscate de invazia trupelor rusești și turcești au fost aparent palide.

Istoriografia a consemnat sumar episoade belice în Oltenia (Valahia Mică)²². Cel mai cunoscut dintre acestea, și anume rezistența armată desfășurată de Gheorghe Magheru în tabăra de la Râureni-Vâlcea (2 august - 23 septembrie 1848), nu s-a bucurat nici de o ediție critică actualizată de documente, nici de o nouă și consistentă biografie, așa cum merită remarcabilul general român, întemeietorul armatei naționale moderne²³.

În timpul ocupației capitalei muntene de către trupele țariste și otomane au existat numeroase momente de război la București și în împrejurimi. Dintre acestea este evocată doar bătălia de la Dealu Spirii (13 septembrie 1848), când căpitanul Pavel Zăgănescu și mica lui unitate de pompieri s-au opus cu vitejie detașamentului lui Kerim pașa²⁴.

Răbufniri revoluționare violente la Izlaz, Craiova, Râmnic pe Olt, Brăila, Focșani au fost zdrobite de trupele turco-ruse, dar tabloul lor complet nu a fost conturat. Mai nimic nu s-a publicat despre răscoalele țărănești aflate în legătură cu activitatea comisarilor revoluționari de propagandă din Muntenia Mică și Mare în vara lui 1848.

În ce privește formele de rezistență ale populației civile urbane și rurale după instaurarea ocupației militare țariste și otomane a țării (septembrie 1848 - septembrie 1850), anumite aspecte ar putea fi extrase din mărturiile înșiși ocupanților militari. Bunăoară, jurnalul militar al campaniei țariste din Muntenia, decoperit în Arhiva Istorică-Militară din Moscova și recent prelucrat, face adeseori referiri la acest subiect²⁵.

Mády, București, Editura Asab, 2011; Ana Hancu, *Drama Ardealului 1848-1849. Mărturii. Pierderi umane și materiale în timpul Revoluției și Războiului Civil în Transilvania centrală*, Târgu Mureș, Editura Nico, 2012; *Războiul Național din Transilvania din 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericesti greco-catolice*, ed. Dumitru Suci, Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Vlad Popovici, Cosmin Cosmuța, Loránd Mády, Cluj Napoca, Editura Argonaut, 2013; Iosif Marin Balog, *Revoluția de la 1848-1849 în Transilvania: Controverse istoriografice vechi și noi / Revolucija u Transilvaniji 1848-1849: Stare i nove istoriografske kontroverze*, comunicare susținută la conferința internațională *Српску покрет у Војводини у револуцију 1848-1849. године* (Provincia Sârbească a Voivodinei în revoluția de la 1848-1849), organizată de Guvernul Voivodinei și de Asociația Graniței Militare, Kaštel Ečka/Zrenjanin, 21 aprilie 2018, va fi publicată în *Zbornik radova*, Novi Sad, 2018.

²² Dan Berindei, *Pregătirea și izbucnirea Revoluției în Țara Românească*, în *Istoria românilor*, Vol. VII, tom 1, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, Dan Berindei (ed.), București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 280-282.

²³ Alexandru Balintescu, *Arhiva Generalului Gheorghe Magheru: Catalog de documente. 1582-1880*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1968); Marin Mihalache, *Generalul Gheorghe Magheru*, București: Editura Militară, 1969.

²⁴ Căpitan Gheorghe Flutur, *Renașterea armatei române* (Galați: 1937); Ion Cioară, *Destin și vocație. Monografie istorico-militară: De la Regimentul 2 Linie (12 iunie 1830) la Brigada 19 Mecanizată „Ziridava” (12 iunie 2000)*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2000, p. 311-312.

²⁵ Vezi mai mult în vol. *Campania militară țaristă în Țările Române*.

* * *

Moldova este țara românească cea mai privată și mai deficitară în ce privește o istorie corectă a revoluției și războiului de la 1848. Aici a izbucnit prima revoluție pașoptistă românească, în 27 martie 1848 la Iași, însă chiar în epocă aceasta a fost caracterizată cu dispreț drept „revoluție în miniatură” (George Barițiu)²⁶.

Prin recuperarea unor jurnale românești²⁷ și a unor surse consulare rusești²⁸, adevărul istoric s-a restabilit de curând. S-a arătat că așa-zisa revoluție de o zi din capitala Moldovei a durat 2-3 zile și a fost urmată de un număr mare de arestări, efectuate de-a lungul a săptămâni întregi din porunca prințului domnitor Mihail Sturdza și a beizadelei sale Grigore Sturdza, comandantul trupelor de represiune internă²⁹.

Unii dintre revoluționarii arestați, reușind să evadeze, au luat parte la revoluțiile din Transilvania și Bucovina. Apoi au apucat calea exilului spre Turcia și Franța, unde au pregătit unirea Principatelor Române. Tocmai moldovenii sunt cei care au inițiat ideea unificării statale a tuturor vorbitorilor de limbă română, idee pe care au răspândit-o prin intermediul programelor revoluționare la Brașov, Cernăuți și Paris³⁰.

Istoriografia și-a focalizat atenția asupra remarcabilei emigrații moldovene. Reprezentanții ei: Mihail Kogălniceanu, frații Hurmuzaki, Ion Ghica, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, de asemenea, au creat și susținut o vigoasă presă revoluționară.

În acest timp, Moldova suferea prima invazie rusească în iunie 1848 și cea mai lungă ocupație militară (iulie 1848 - octombrie 1850), Galațiul fiind ocupat de o garnizoană turcească³¹. Întreg contextul, respectiv ocupația militară țaristă și refugiul revoluționarilor moldoveni în străinătate, nu era favorabil nici revoluției, nici insurecției în țară. Orice opoziție internă părea imposibilă.

²⁶ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani din urmă*, vol. II, ediția a doua, Brașov, Inspectoratul pentru Cultură al județului Brașov, 1994.

²⁷ Istoricul Gheorghe Platon a recuperat și analizat jurnalul intim de la 1848, scris la Iași de boierul Manolache Drăghici.

²⁸ Galați, 3 și 6 mai 1848. Rapoarte confidențiale ale consulului rus din Galați, T. Cocea, către consulul general rus Kotzebue și către consulul rus din Iași, Feodor Antonovich Tumanski. Arhiva Ministerului de Externe al Imperiului Rus din Moscova, Fondul consulatului din Iași (1848), opis 575, dosar 583, file 34-42. Publicat în: *Armatele imperiale austro-ruse și românii la 1848-1849 / The Imperial Austro-Russian Armies and the Romanians in the Years 1848-1849*, vol. II, *Correspondență și rapoarte militare / Military Reports and Correspondence*, p. 45-51.

²⁹ Gheorghe Platon, *Începuturile revoluției române. Mișcarea revoluționară din Moldova*, în *Istoria românilor*. Vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, coord. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, 248-258.

³⁰ *Armatele imperiale austro-ruse și românii la 1848-1849 / The Imperial Austro-Russian Armies and the Romanians in the Years 1848-1849*, vol. II, *Correspondență și rapoarte militare / Military Reports and Correspondence*, p. 37-39.

³¹ Ela Cosma, *Campania militară țaristă în Țările Române (1848-1850) în jurnalul de campanie al lui Komarov și Nepocoiciți*, în *Campania militară țaristă în Țările Române (1848-1850). Documente militare*, vol. III, *Komarov & Nepocoiciți: Jurnal de campanie*, p. 11-12.

Cu toate acestea, căutările noastre în arhive diplomatice și militare străine, ne-au condus la revelarea unor mărturii neașteptate, ce dovedesc existența pe pământ moldav a unei rezistențe armate românești, care a activat din primăvara până în toamna lui 1848, în strânsă legătură cu organizarea și desfășurarea de forțe a Legiunii Poloneze de Sud. Românii urmăreau răsturnarea guvernării lui Mihail Sturdza și îndepărtarea protectoratului Imperiului țarist, cu sprijinul puterii suzerane (Turcia) și al marilor puteri (Franța, Anglia). Obiectivul final era dobândirea neatârării naționale și unirea tuturor românilor într-un singur stat.

Puțin cunoscuți sunt luptătorii rezistenței naționale din Moldova, cu toții boieri, provenind din familiile Cantacuzino, Aslan, Rosetti, Ghica, Moruzi. Ei nu s-au refugiat în străinătate, ci au organizat și continuat lupta acasă, asumându-și urmările nefaste pe plan personal ale luptei lor: defăimarea, demiterea, surghiunul, arestarea, deportarea și moartea³².

Tocmai izvoarele militare țariste denunțau răzvrătirea românilor moldoveni și lupta lor pentru independență, cu atât mai mult cu cât eforturile lor armate erau îndreptate spre înlăturarea „cizmei rusești”. Documentele consulare habsburgice³³ și rapoartele militare țariste³⁴ dovedeau nu doar traficul de arme în Moldova, ci și concentrarea în Carapații de Curbură a forțelor armate alcătuite din locuitorii români din munți (*plăieși*) și vânători.

Jurnalul mai sus-amintit al campaniei rusești din Moldova descrie tabăra de instrucție militară de la Grozești (azi Oituz) și luptele de gherilă din muntele Ploșnița împotriva trupelor de cazaci. Punctul culminant al colaborării româno-poloneze pe plan militar l-a constituit, în lunile aprilie-septembrie 1848, Legiunea de Sud a Republicii Poloneze, susținută de logistică și efective românești, cu bază operațională la Grozești și dislocare militară în sudul Moldovei și nord-estul Munteniei³⁵.

* * *

³² Ela Cosma, *Revoluția română și rezistența armată antirusească din Moldova (1848) / Rumunska revolucija i antiruski oružani otpor u Moldaviji (1848)*, comunicare susținută la conferința internațională *Српски покрет у Војводини у револуцију 1848-1849. године* (Provincia Sârbească a Voivodinei în revoluția de la 1848-1849), organizată de Guvernul Voivodinei și Asociația Graniței Militare, Kaštel Ečka/Zrenianin, 21 aprilie 2018, ce va fi publicată în *Zbornik radova*, Novi Sad, 2018.

³³ Ștefan Pascu, *Contribuții la cunoașterea mișcării revoluționare de la 1848 din Moldova*, în „Studia Universitatum Babeș et Bolyai”, tomus III, nr. 8, series IV, fasciculus 2, Cluj, 1958, p. 105-107.

³⁴ [Bessarabia,] 5 aprilie 1848. Corespondența confidențială dintre guvernatorul general al Basarabiei și Novorusiei și consulul general al Rusiei în Principatele Române, Karl Evstafievici Kotzebue. Arhiva Ministerului de Externe al Imperiului rus din Moscova, Fondul consulatului din Iași (1848), opis 469, dosar 583, file 35-41. Publicat în: *Armatele imperiale austro-ruse și românii la 1848-1849 / The Imperial Austro-Russian Armies and the Romanians in the Years 1848-1849*, vol. II, *Corespondență și rapoarte militare / Military Reports and Correspondence*, p. 37-39.

³⁵ Ela Cosma, *Diplomatic and Military Agents of the Polish Emigration in the Romanian Principalities (1833-1849)*, lucrare în manuscris.

Ideea unității românești de stat și rezistența armată antițaristă din Moldova i-au oferit Rusiei cel mai bun pretext de a-și intensifica represiunea în vara lui 1848. Ocupația militară severă a Principatelor Române avea să dureze până în toamna anului 1850. Mai târziu, o conjurație a tăcerii – parțial autoasumată – s-a așternut asupra războaielor uitate ale românilor de la 1848-1849. În anii din urmă s-au recuperat fragmente însemnate, necunoscute până deunăzi, din memorialistica revoluțiilor pașoptiste din Transilvania, Muntenia și Moldova³⁶. Poate tocmai memoriile și jurnalele de campanie proaspăt editate vor reuși să scoată din uitare, prin așteptate lucrări de interpretare și sinteză, nu mai puțin glorioasele războaie românești de gherilă, brațele armate ce i-au însoțit pe români pretutindeni în lupta lor revoluționară din anii 1848-1849.

---

³⁶ Nicolae Bocșan, Rudolf Gräf, *Din memorialistica revoluției de la 1848*, în: Nicolae Bocșan, Rudolf Gräf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni. Memorialistică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 9-42.